

HALK OYUNLARININ İŞLEVLERİ

GİRİŞ

Muzaffer SÜMBÜL

Huizinga 1938 yılında yayımladığı Homo Lüdens(Oynayan İnsan) adlı yapıtı ile oyuna ilişkin hala geçerliğini koruyan kuramsal yaklaşımı getirmiştir. Huizinga, oyunun sadece çocuklara özgü, üretim zamanının dışında kalan zamanları değerlendirmek için yapılan etkinlik olmadığını söylemektedir. Oyunun özellikle toplumsal boyutunu vurgulamaktadır. Huizinga'nın oyuna yaklaşımı beş temel noktada toparlanabilmektedir.(Huizinga, 1995:24-28) Bu öğeler: Özgürlük, başkalık, sınırlılık, mekan ve düzen'den oluşmaktadır. Oyun, özgür bir eylem, bilinçli bir yeğlem ile gerçekleşmekte, oyunda zorlayıcı bir etken bulunmamaktadır. Özellikle çocuk ve hayvanlar güdüsel olarak oyundan zevk almaktadır. Öte yandan yetişkinler içinde oyun, istediklerinde vazgeçebilecekleri özgür bir eylemdir. Oyunun zevk veren, oynanmasını sürekli kılan en önemli yönü ise, gündelik yaşamdan başka bir dünya olmasıdır. Gündelik yaşamın dışındaki bu dünya, oyun adına belli sınırlardan oluşmakta, belli mekan(alan)'larda oynanmaktadır. Bazen oyun masası, bazen spor alanı, bazende herhangi bir nesne olarak ortaya çıkmaktadır.

Gerek insanlar (homo lüdens) gerekse hayvanlar oynamaktan çok büyük zevk almaktadır. Zevk verici olması, özgür, isteğe bağlı, ancak belli kurallar çerçevesinde gerçekleşmesi oyunun canlılar arasında yaygın olarak benimsenmesini sağlamaktadır. Bir çok oyunun çok katı

kuralları olmasına karşın insanlar oynamaya devam etmektedir. İnsanları oynamaya yönelten etkenler salt zevk ya da özgürce hareket etme isteğinden oluşmamaktadır. Bunların yanısıra diğer önemli etken oyunun kutsal, mitsel kökenin bulunmasıdır. Çünkü insanlar daima var oluşu, o kutsal anı canlı tutmak, o günleri yeniden yaşamak için törenler düzenlemektedir. Bu törenlerde oyun aracılığıyla duygu ve düşünceler gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Kutsal oyun zamanla değişerek, dönüşerek bu günkü konumuna gelmiş bulunmaktadır. Toplumların üretim biçimlerine paralel olarak gelişen kültürel yapıları, o toplumsal yapıya uygun oyun biçimini de oluşturmaktadır.

Halk oyunları, oyun ve estetik ilişkisini en iyi boyutlarda yansıtan oyun türlerinden bir tanesidir. Çoşku ve devinim halindeki insan bedeninin güzelliği, en iyi ifadesini halk oyunlarında bulmaktadır. Halk oyunları estetik algılamamanın önemli öğeleri olan ezgi ve ritm ile doludur. Estetik, insanların kendilerini ifade etme biçimleriyle birleştiğinde, bunu sağlayıcı öğe olarak halk oyunları ortaya çıkmaktadır.

Halk oyunları biyolojik ve kültürel(sosyal) gereksinmelerin doyumunu sağlamaktadır. Toplumsal yaşamın bir parçası olan halk oyunları, bireylerin yaratımlarının toplumsallaşmasıyla oluşmaktadır. Toplumsal uyum, birey-toplum iletişiminin zorunluluğunu getirmektedir. Halk oyunları bireysel ve toplumsal işlevleri ile uyumun sağlanmasında katkıda bulunmaktadır. Gerek toplumsal, gerekse eğitim, iletişim ve eğlence anlamlarında halk oyunlarının işlevleri bulunmaktadır. Halk oyunlarının icrası sırasında bu işlevler oluşmaktadır. Dolayısıyla, anlatılamayan sevgiler, kızgınlıklar, karşı tarafa yasıtılmakta, içinde yaşanan toplumun değerleri öğretilmektedir.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Toplumsal yaşamın değişmez öğeleri olan çeşitli töre ve törenlere katılanlar, coşku, sevinç ve paylaşımı halk oyunları aracılığıyla yansıtmaktadır. İnsan yaşamının en önemli aşamaları olan sünnet, düğün gibi geçiş dönemi törenleri ile Türk toplumuna özgü olan asker gönderme gelenekleri halk oyunları ile kutlanmaktadır. Toplumsal yaşamın her döneminde farklı bir biçimde insanların yaşamında yer alan halk oyunları, toplumsal bütünlüğü sağlamaya katkıda bulunmaktadır.

İşlev Kavramı

İşlev'in sözcük anlamı *Türkçe Sözlük'te* iki şekilde yapılmaktadır.

"1. Bir nesne veya bir kimsenin gördüğü iş ; iş görme yetisi., görev, fonksiyon.

2. Bir yapının gerçekleştirilebileceği ve onu başka yapılardan ayırt etme imkanı veren türü, fonksiyon."(*Türkçe Sözlük, 1988:731*)

İşlev görüldüğü gibi, görev, fonksiyon (işlev), iş ve ayırıştırma anlamlarında kullanılmaktadır. Gündelik kullanımın yanısıra akademik anlamda işlev ise ilk defa Sosyolog Herbert Spencer tarafından (1876) kullanılmıştır. (Bozkurt, 1979: 84) Spencer'e göre, canlıların nasıl organ ve hücreleri varsa, sosyal sistemlerinde kuramları ve üyeleri bulunmaktadır. Canlılardaki organların yerine gerirdiklerini toplumlarda bu kuramlar ve üyeler getirmektedir. Spencer'e göre toplumlar, tıpkı canlı varlıklar gibi, parçalarının işlevsel bağımlılığı ile varlıklarını sürdürmektedir. Spencer'den etkilenen Durkheim ise bu düşüncüyü olgunun varlığı ve işlevi ile açıklıyarak geliştirmiştir. Durkheim'e göre olgunun varlığını sürdürmesi için işlevsel olması gerekmektedir. Başka bir deyimle, olgun topluma hizmette bulunması gerekmektedir. İşlevsel yaklaşımda, parçanın yapının içerisinde üstlendiği belirleyici olmakta, az yadan çok miktarı önemli değil ancak sistemin çalışmasına yardımcı

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

olması yeterli olmaktadır. Hizmet edemiyorsa, görev yapmıyorsa işlevsel değildir. Sistem bu işlevsiz parçayı zamanla yok etmektedir. Dolayısıyla işlev sistemi oluşturan parçaların görevleridir. Bu görev gerektiği sürece, o, parçanın sistem için işlevi sürmektedir. Çünkü işlev, bireysel ve toplumsal gereksinimlerin giderilmesini ifade etmektedir. Gereksinimler, basit yeme-içme edimi ile başlamakta, ve kutsal eyleme kadar uzanmaktadır. Bu gereksinimlerin kültürel yaşamla sıkı bağları bulunmaktadır. Temel ya da ikincil gereksinimler olarak sınıflandırılabilen bu öğeler birer kültürlenme ve kültürlenmeyle oluşmaktadır. Yeme, içme alışkanlığı, tapınma gereksinimi, bilgilenme isteği kültürel sürecin oluşumunu ve yaşanan toplum ile uyumu sağlamaktadır.

Malinowski, temel gereksinimler ve kültürün bunlara gösterdiği tepkileri formüle ederek şu şekilde göstermektedir. (Malinowski, 1992:105)

<u>Temel Gereksinim</u>	<u>Kültürün Tepkisi</u>
1. Metabolizma	1. Beslenme sistemi
2. Üreme	2. Akrabalık
3. Bedensel rahatlık	3. Konut
4. Güvenlik	4. Koruma
5. Hareket	5. Faaliyetler
6. Büyüme	6. Eğitim
7. Sağlık	7. Hijyen (sağlık bakımı)

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Malinowski bu sınıflandırmasında insanın temel gereksinimleri için oluşturduğu çeşitli tepkileri kültürel tepkiler olarak açıklamaktadır. Bu açıklamalar kapsamında oyunu, insanın temel gereksinimleri sınıfında hareket başlığı altında incelemektedir. Bu gereksinimin oluşturduğu kültürel tepkiyi ise faaliyet adlandırımı kapsamına almaktadır. Faaliyet (edim)'in işlevi dinlenmiş normal insan organizmasının hareket gereksiniminin doyurulmasıdır. Malinowski bu noktada doyumun sağlanmasının insanın kas faaliyetlerinin ve sinir sisteminin belli bir biçimde işlemesinin zorunluluğu olduğunu söylemektedir. Bu nedenle, toplumsal ve politik örgütlenmeye bağlı olan bütün bedensel faaliyet gösterme biçimleri, çevrenin keşfedilmesi diğer topluluklarla ilişki kurma, hepsi tek bireyin kas gerilimini ve sinirsel enerji fazlasını göstermektedir. Öte yandan bunların hepsi araçtır, yani başka ihtiyaçların doyurulmasına yöneliktir. Bunun içinde örgütlüdürler, bu da bunların yalnızca kurum olarak betimlenebilecekleri ya da yalnız böyle teorik analize tutulabilecekleri anlamına gelmektedir. Ama, spor, oyun ve şenlikler gibi, kurallaştırılmış ve kararlaştırılmış kas ve sinir etkinliği bizzat amaç olmaktadır. Özel olarak bunun için düzenlenip örgütlenmiş faaliyetlerde bulunmaktadır.

Kültürel anlamda işlev ya da işlevselcilik toplumsal öğelerin açıklanmasında yapıyı oluşturan öğelerin birbiriyle bağlantıları olduğu düşüncesinden hareketle ortaya konulmaktadır. Malinowski işlev kavramından söz ederken insan kurumlarının ve bu kurumlar içerisindeki eylemlerin, ilk (biyolojik) ve gelişmiş (kültürel) gereksinimlerle ilişkisi olduğunu söylemektedir ve işlevi her zaman bir gereksinimi doyurmasıyla ifade etmektedir.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

“Bu en basit yeme edimiyle başlar ve kutsal eyleme kadar gider, burada kominyonun alınması bütün bir inanç sistemine bağlıdır. Bu inancı belirleyen yaşayan Tanrı’yla bütünleşme doğrultusundaki kültürel ihtiyaçtır.” (Malinowski, 1992: 28)

Manevi ve maddi yaratımların birer gereksinimi karşıladığını gösterir, bu işlev açıklamasıyla oyun kültürünün ne kadar ilişkili olduğu görülmektedir. Çünkü her toplumsal yapıyı oluşturan birimin, bir işlevi bulunmaktadır. Bu işlev biyolojik ve kültürel boyutlu olabilmektedir. Oyun; sosyo-ekonomik koşulları içerisinde oluştukları toplumların manevi , kültürel yaratımları olarak her dönemde farklı işlevler üstlenmektedir. Arkaik dönemlerden günümüze değin; gelişen alet yapımına (teknoloji) paralel olarak oyunlarında işlevleri değişmektedir. Ancak oyunun yapısındaki, uygulandığı toplantılardaki bu değişime karşın süreklilik gösteren bir özellikten söz etmek olanaklıdır. Bu; oyunun törensel, kültürel bir yaratım olduğudur. İlk dönemden bu ana kadar oyunun törenlerin değişmez bir parçası konumunu sürdürdüğü görülmektedir.

Toplumsal yaşamda bir görevi bulunan oyun, toplumsal değerlerin oluşumuna ve devamına katkıda bulunmaktadır. Toplumsal yaşamda belli bir yeri bulunan oyunun çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler; toplumsal, iletişim, eğitim ve eğlence olmak üzere dört temel başlık altında incelenebilir.

Halk Oyunlarının Toplumsal İşlevi

Oyunun en önemli özelliği; onun toplumsal işlevinden kaynaklanmaktadır. Oyunların bugün çeşitli alanlardaki çağcıl işlevleri bulunmaktadır. İşlevi süren oyun değişerek, yeni görevler üstlenerek, farklı doyumlar sağlamaktadır.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Halk oyunlarının serimlendiği törenler; düğün, sünnet, bayramlar (ulusal ve dini), asker yollama ve karşılama, gençlik toplantıları, dini amaçlı toplantılar, açılışlar, siyasal amaçlı toplantılar gibi çeşitli töre ve törensel uygulamalardır. Bu uygulama alanlarında oyunun iki boyutu ön plana çıkmaktadır. Bunlar; oyunun toplumsal işlevleri ve bireysel işlevleridir. Bu töre ve törenlerin hepsi özünde bireysel olan ancak içerisinde yaşanan toplumla bütünleşmeyi sağlayıcı birer ögeyi oluşturmaktadır. Özellikle geçiş dönemi uygulamalarıyla bireyin değişen toplumsal statüsünün toplumla paylaşım ve duyurusu söz konusu olmaktadır. Bu değişim sürecini paylaşımıyla içinde yaşanan toplumla bütünleşme sağlanmaktadır. Halk oyunlarının oynanış zamanı açısından işlevleri bireysel ve toplumsal boyutlu olduğu görülmektedir.

Halk oyunları toplumsal yapı içerisinde bulunan tören gereksinimini karşılamaktadır. Geçmiş toplumlarda dinsel ve yıl içerisinde belli törenler yapılmaktaydı. Bunların çoğu, ulusal ve dinsel bayramlar, karnavallar, şenlikler gibi yeni oluşumlarla farklılaşarak sürmektedir. Bu törenlerde yer almayı tüm insanlar istemekte, çünkü burada bulunan bireylerin ait olmak güdüleri doyurulmaktadır. Ait olma duygusunun doyumu ile oluşan; sevinç ve mutluluk gibi hoş duygularla toplumsal uyumu yaşamaktadırlar. Bir arada yaşamının getirdiği olağan sonuç olarak oluşan törenlerin çeşitli toplumsal işlevleri bulunmaktadır.

Törenler, dayanışmayı pekiştirmekte, bireylerin kendilerini ifade ederek doyumunu sağlamakta, yaşamın tek düzelikten kurtulmasına katkıda bulunmaktadır. Tören gereksinimlerinin doyumunda halk oyunları önemli işlevler üstlenmektedir. Dolayısıyla tören gereksinimlerinden elde edilen doyumların benzerleri halk oyunlarından da elde edilmektedir.

Toplumsal dayanışma ve sağaltım halk oyunlarının toplumsal işlevlerini oluşturmaktadır

Toplumların tören gereksiniminin giderilmesi amacıyla çeşitli şenlikler düzenlenmektedir. Şenlikler her toplumda geleneksel uygulamalar arasında yer almaktaydı. Bu şenlikler aracılığı ile oynanan oyunların yanı sıra, saygı, gösteriş, konuk ağırlama, ziyafetler, armağanlar, bilimsel tartışmalar gibi değişik konularla kültürel oluşuma katkıda bulunmaktaydı. (Nutku, 1972:1) Şu anda yerel olarak düzenlenen festivaller ve çeşitli özel günler buna örnek olarak verilebilir. Bütün bu edimler toplumsal anlamda bir arada bulunma, dolayısıyla tören gereksinimlerini doyurucu niteliktedir. Bu türden etkinlikler ise halk oyunları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle halk oyunları toplumsal dayanışmayı sağlamaktadır. Halk oyunları özellikle şu anda toplumlarda yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle birbirinden uzaklaşan insanları birbirine yakalaştırıcı bir işlevi bulunmaktadır. Oyuna katılım farklı sosyal kültürel yapılardan bir araya gelerek oluşturulan toplumların dayanışmasını sağlamakta çok önemli işlevler üstlenmektedir Aynı toplum içerisinde yaşayan bireyler ekonomik, toplumsal, eğitim ve kültürel farklılık, etnik ve dinsel nedenlerle birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma ya da ayrılık, topluluğu oluşturan bireyler arasında; kuşku, hoşlanmama ve güvensizliklere neden olmaktadır. Dolayısı ile komşuluk ve grup bağları zayıflamaktadır. İşte, özellikle geleneksel töre ve törenlerde grup halinde oynanılan halk oyunlarının bu olumsuzlukları giderici ve toplumsal dayanışmayı sağlayıcı bir işlevi bulunmaktadır. Düğün, asker yollama, yerel ve ulusal özel günler, çeşitli başarıların kutlanması amacı ile düzenlenen toplantılar; oyuna katılımı dolayısı ile dayanışmayı sağlamaktadır.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Çünkü oyun sırasında etnik köken, ekonomik ve toplumsal statü gözardı edilmekte, bir işçi ile patronu kol kola aynı oyunu oynayabilmektedir. Böylece sağlanan yakınlaşma ile dayanışma ve toplumsal uyum gelişmekte, toplumsal bütünlük ve birlik gerçekleşmektedir.

Halk oyunlarının toplumsal işlevlerinden bir diğeri ise sağaltımdır. Çocuklar, gençler ve yetişkinler oyun aracılığı ile çeşitli duygu ve düşüncelerini dışa vurmaktadır. Bireyler, toplumsal olarak uyulması gereken zorunluluklar nedeni ile açıkça ifade edilemeyen düşüncelerini halk oyunları aracılığı ile yansıtmaktadır. Söz gelimi, çeşitli nedenlerle oluşan kızgınlını karşıya yansıtamayan birey bunu oyun sırasında çıkarılan, çoğu zaman anlamsız sözcükler kullanarak, hel, of, puf, hı, ah v.b. gibi sesler ve çeşitli mimikler ile dışa vurarak yansıtmaktadırlar. Halk oyunlarının oynanışı sırasında bu seslerin yanısıra, anlamlı; belli düşünce ve duyguları yansıtan bağırımlar da bulunmaktadır. (Sümbül, 1995)

Böylelikle bireyler halk oyunlarının ruhsal alanda sağaltıcı işlevinden yararlanmaktadır. Sağaltım işlevi bireylerin biliç altı hareketliliğini sağlaması bakımından önemlidir. Çünkü, oyun, bilinç altı gerilimleri gidermekte ve bireyin bastırılmış duygu ve düşüncelerinin dışa vurumunu sağlamaktadır. Gerilimin giderilmesi ile elde edilen içsel huzur ve bunun yansıması olan hoşnutluk duygusu içerisinde olan birey bu konumunu oyun yardımı ile sağlamaktadır.

Ait olduğu toplumun diğer bireyleri ile bu duygu ve düşüncelerini paylaşmaktadır. Elde edilen bu paylaşım ile birey-toplum uyumu sağlanmaktadır. Bu uyuma ulaşmada ise oyun bir iletişim işlevi yüklenmektedir.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Halk Oyunlarının İletişim İşlevi

Sosyal yapı içerisinde iletişim, bireyler arası etkileşim ilişkisinin temel ögesi olarak birey-birey, birey-toplum ve toplum-toplum iletişimini gerçekleştirmektedir. Birey toplum bağlamında; iletişimin etkinlik derecesine göre birey topluma katılmakta ve bağlanmaktadır. İletişim; bireyler arasında bilgi alıp vermek amacıyla oluşturulan bir ilişkiler sistemi olarak tanımlanmaktadır. (Erdoğan, 1991: 278) Bireyin ait olduğu toplumla bütünleşmesi ise ancak etkin bir iletişimle sağlanmaktadır.

Bir sosyal yapı içerisinde iletişim sistemi oldukça önemlidir. Çünkü iletişim insanların belli bir yapı içerisinde anlaşmaları için gerekli olan köprü konumunda bulunmaktadır. İletişimin sağlanabilmesi için bir kaynak, ileti ve bir veya birden fazla alıcılara iletilerin iletilmesinin yeterli olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır. Çünkü iletişim; gönderenin istediği davranışın alıcı tarafından gösterilmesi halinde tamamlanmaktadır. Ait olunan toplumsal sistemin uyumu ve/veya uyumsuzluğu bu iletişim sürecinin etkinliğiyle doğru orantılı olarak görülmektedir.

Birey-toplum iletişiminin sağlanmasını oluşturan iletişim süreci ise şu şekilde gösterilmektedir. (Erdoğan, 1991: 279)

Gönderilecek Fikirler —Kodlama—Gönderici- İleti- Alıcı - Çözümleme-Fikir

Bu iletişim sürecinde göndericinin kodlama biçiminin halk oyunu olduğu düşünülürse, alıcının oyunla gönderilen iletileri alıp kendi içinde çözümleyerek bir düşünce oluşturması da sağlanabilir. Çünkü oyunun birey- birey, birey-toplum bütünleşmesini sağlayan özelliği bilinmektedir.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Bir ifade biçimi olarak halk oyunları; sanayi öncesi toplumların çeşitli sembollerle duygu ve düşüncelerinin dışa vurumunu olanaklı kılmaktaydı. .

Bu simgesel anlatım çeşitli toplumsal ve ekonomik olgu ve/veya olaylarla ilgili varyantlardan oluşmaktadır. Ait olunan toplumu oluşturan bireyler düşünce sistemlerinde imgelenen çeşitli kurguları oyun yoluyla aktararak iletişimi sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu anlamda oyun kendisini oluşturan öğelerle birlikte toplumsal uyumu sağlamada önemli bir araç özelliği taşımaktadır. Farklı düşüncelere sahip olan bireyler bir noktada birleşebilmektedir. Burada oyunun simgesel anlatım ya da iletişim yönü ön plana çıkmaktadır. Toplumsal uyum bireyler arası etkin iletişimle sağlanacak bireysel uyumdan geçmektedir. Oyunun en etkin iletişim aracı olduğu arkaik dönemlerde görülmektedir. Çünkü,

“ belirli bir amaca yönelik her sorumlu eylem arkaik dünya için bir ritüeldir. Ama bu eylemlerin çoğunluğu uzun bir kutsallıktan arınma sürecinden geçtiği ve modern toplumlarda din dışı nitelik kazandığı ” bilinmektedir. (Eliade, 1991: 41)

Ritüeller oyunun iletişimi sağlayıcı yönünün uygulandığı bu anlarda oluşmaktadır. Gerçekleştirilen her törende (av, savaş, ergenlik v.b) oyun odak noktayı oluşturmaktadır.

Bu gün, A.B.D.’nin çeşitli bölgelerinde yaşayan yerliler (kızılderililer) “Powewe” adı verilen bir törende bir araya gelmektedirler. (Portit, 1994: 91) Kendilerini mutlu kıldığı için bu törene (ritüele) katıldıklarını söylemektedir. Powewe’nin temel özelliğini ise oyunlar oluşturmaktadır. Geçmişteki hangi törenin bir uzantısı olduğu belli olmayan bu törenin amacı ve işlevi değişmiş olmasına rağmen içeriksel bütünlüğünün en önemli ögesi olan oyun geçerliliğini korumaktadır. Ve buna bağlı olarak etkin bir iletişim sürecinin oluştuğu görülmektedir.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Toplumsal evrimin gelişim sürecine paralel olarak oluşan farklı toplumsal yapılar değişik özellikler göstermesi dolayısıyla farklı iletişim kanalları oluşturarak bunu çalıştırmışlardır. Kitle iletişim araçlarının çok yaygın olmadığı dönemlerde Anadolu topraklarında yaşayan halkların iletişimlerini oyun yoluyla sağladıkları görülmektedir. Bazı dönemlerde açık olarak ifade edilemeyen duygular, türkü olup dile gelmekteydi. Böylelikle, oyun sırasında söylenen bir çok türkünün dolayısıyla oyunun düşünsel boyutları oluşmaktadır. Bu nedenle halk oyunları, konusu ne olursa olsun ait olunan toplumun iletişim kanalları aracılığıyla kodlanan birer ileti özelliği taşımaktadırlar. Bu bağlamda Fekeli Aşık Cemil İşler Tapan olarak adlandırılan (Adana) Kozan ve Feke sınırındaki köylerde oynanan Galomak adlı oyun türküsünün öyküsünden sözetmekte, gönderilen iletiyi şu sözlerle anlatmaktadır.

Galomak dalla dalla

Yar kollarını salla

Gönderdiğim mendili

Sevmiyorsan geri yolla

İletişim aracı olarak kullanılan mendilin, gönderilen sevgiliden karşılığı gelmeyince düğün sırasında ortaya söylenen bu türküyle hem oyun oynanmakta hem de sevgiliye ileti gönderilmektedir.

Oyunlar oluşumlarını etkileyen olayları anlatmaları, akatarmalarıyla da iletişim aracı niteliği taşırlar. Sadece kız-erkek ilişkisine dayandırılmazlar, kaldı ki toplumsal olayların yanı sıra dramatik öğeleride içermesi konu zenginliğini göstermektedir. Oyunların iletişim boyutu taklit edilen konu ya da söylenen türkü aracılığı ile oluşmaktadır.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Türküler, maniler oyunlarda çok kullanılmaktadır. Özellikle halk oyunlarında (danslarda) müzik eşliği ile tartım sağlanmaktadır. Kimi söyleşmeli, atışmalı oyunlarda manilerle karşılıklı konuşma sağlanmaktadır. Önemli bir başka işlev de taklitli oyunlarda yapılan hareketi sözler belirlemektedir. Topal Kız adlı oyun buna örnek olarak verilebilir. Davul-zurna eşliğinde oynanan bu oyunda, bir erkek topal bir kızı canlandırmakta ve çeşitli mısralarla, hareketleri uyum içinde yapmaktadır. Söz gelimi;

Bana da topal diyorlar

Bana da topal diyorlar

dizelerinden oluşan ezgisel anlatım davul-zurna tarafından çalınırken veya söylenirken; oyuncu ayağını topallaştırarak oynamaktadır. Böylelikle elde edilen paylaşım ile iletişim sağlanmakta, elde edilen iletişim etkisi ile paylaşımın gerçekleşimi bireyleri yakınlaştırmaktadır. Halk oyunlarının ayrılmaz parçası olan ezgi sözleri oyunun iletişim yönünün gerçekleşmesine böylelikle katkıda bulunmaktadır.

Halk Oyunlarının Eğitim İşlevi

Eski toplumlarda olduğu gibi günümüzde de oyunun önemli bir işlevi eğitim alanında görölmektedir. Öğrenciler, oyunlu öğretimlerde konuya daha fazla ilgi duymakta, ayrıca oyun yolu ile öğrendiklerini belleklerinde daha iyi tutabilmektedir. Bunların yanı sıra oyunlarla eleştirel düşünce ve karar verme yetileri de gelişmektedir.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antrpoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

“Eğitim oyun tekniği yardımı ile ilgi çekici nitelik kazanır, yeni kelimelerin öğretilmesi, hatalı çalışma alışkanlıklarının düzeltilmesi, akılda tutma oranının ve süresinin uzatılması sağlanabilir. Bu tekniğin uygulanışı diğer tekniklere oranla daha çok dikkat, yaratıcılık, hayal gücü, espiyi yeteneği ve sentez gücü gerektirir.”
(Bilen, 1996:148)

Canlıların en belirgin özelliği, oyunu sevmeleridir. Bu nedenle insan ve diğer canlılarda oyun ve rol yapma yaşamsal bir gereksinimdir. Çünkü bu edimler kişileri yaşama hazırlayan bir etkinliktir. Dolayısıyla insanların sağlıklı ve mutlu olmaları için onlara oyun oynama fırsatı tanımak gerekmektedir. İnsanların prensipler edinerek yaşamlarını sürdürmelerinde ve kişilerin eğitiminde oyunun önemli etkinliği bulunmaktadır. Bireylerin içgüdülerinin baskı altına alınmadan işlenmesi, doyurulması, becerilerin kazanılması ise eğitim ile olanaklıdır. Sosyalleşme ve toplumsal normların bireylere benimsetilmesi ise bu eğitim sürecinin sonunda elde edilebilecektir. Eğitim; bireylerin kültürlenmelerini, toplumsallaşmalarını ve üretkenleşmelerini sağlamaktadır.

Eğitim, insan yarımlarının oluşumunu sağlayan en etkin yoldur. İnsanlar yüzyıllarca, öğrenip edindikleri bilgilerini sonraki kuşaklara aktararak gelişimi sağlamaktadır. Hemen hemen her konuda eğitim alarak bilgi ve becerilerinin artırımı için çalışmaktadır. Geleneksel toplumlarda okuma yazma oranının düşük olması sebebiyle yazılı kaynaklara dayalı bilgi ediniminden çok sözel anlatımdan yararlanılarak bireysel ve toplumsal eğitim gerçekleşmektedir. Tarihsel, toplumsal, ekonomik konuların ussal süzgeçten geçerek bunun gerçekleşmesi toplumsal iletişimin etkinliğini de ön plana çıkarmaktadır. Özünde iletişim ve eğitim birbirinden ayırıştırılamayacak kadar içiçe kavramlar olmakla

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

beraber, buradaki ayırım konunun daha da anaşılabilir kılınması amacıyla, ayrıntılı irdelenmesini yapabilmek amacıyla konmaktadır.

Oyunların eğitim işlevi iki yönlü görünmektedir. Birincisi; oyunu oynayan (icra eden) bireyin bedensel, kültürel eğitimi, ikincisi ise oynayan ve izleyenin bir bütün olarak kültürel boyutudur. Bedensel işlevde oyun sayesinde vücuttaki bazı zararlı maddeler ter yoluyla dışarıya atılarak, bir rahatlama, dinginlik kazanılmaktadır. Saatlerce süren oyunlarla bir bakıma beden, çeşitli hareketlerle eğitilmekte ve bedenin güç kazanması sağlanmaktadır. Elde edilen gücün salt motorsal yönüyle değerlendirilmesi hatalı olur, çünkü harcanan bu enerji ile bedensel dinginliğin yanı sıra manevi dinginlik de kazanılmaktadır. Oynanan oyunlar sırasında çıkarılan sesler, bağırımlar oyuncunun oyundan aldığı doyumunu, zevki göstermektedir. Bu duyguları yaşayan birey oynamaya karşı olumlu tutumlar beslemektedir. Çeşitli töre ve törenler nedeniyle bir araya gelen bireyler oyun aracılığıyla bir birleriyle daha da yakınlaşarak toplumsallaşmaktadırlar. Çünkü, birey her zaman aynı zevki yaşamak, beğenilmek, alkışlanmak v.b. gibi duygularının doyumunu için oynamayı yeğleyecektir. Bu süreklilik ise içine kapanmışlığın sığlığını aşarak, ait olunan toplumun bir üyesi olarak; toplumsal paylaşımı en üst noktaya taşımaya çalışacaktır. Bu biçimde beden oyun yardımı ile eğitilmektedir.

Oyunun ikinci yönü ise oynayanı ve izleyeni ile kültürel eğitim boyutudur. Oyunların oynanışı sırasında söylenen türküler aracılığıyla tarihsel ve toplumsal konularda çeşitli bilgilendirmeler yapılabilmektedir. Yüzyıllar önce olmuş ve hiç bir yazılı kaynağa dayanmayan yerel olay ve olgular oyun sırasında aktararak kültürel birikimin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Söz gelimi, Köroğlu, Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

ozanların ürünleri aracılığıyla bu birikim sağlanmaktadır. Bu şekilde çeşitli dönemlere ait toplumsal olayların aktarımıyla kültürel eğitim sağlanmaktadır. Çukurova bölgesinde yapılan düğün törenlerindeki bir uygulama buna örnek oluşturmaktadır. Şöyle ki: Gelinin kinasının yakıldığı an söylenen ağıt övgü karışımı sözlü ezgiler aracılığı ile yeni gelin olacak kıza çeşitli iletiler verilmektedir.

“Kız anam kınan kutlu olsun

Hem orda hem burda ağzın tatlı olsun(Vardığın yerde ağzın tatlı olsun)

Veya

Kız bacım kınan kutlu olsun

Söyle dillerin tatlı olsun”(Turan,1991:538)

denilerek yeni evinde dirlik ve düzenin iyi olabilmesi için tatlı dilli olması gerektiği vurgulanmaktadır. Böylelikle birey, oyun-müzik-tören bağlamında eğitilmekte, gelecekteki günlerinin mutlu geçmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Kına türkülerinin yanı sıra yerel bir takım olaylar nedeniyle söylenmiş çeşitli ağıtlar, maniler, türküler oyun sırasında söylenerek hatırlatılmaktadır. Böylece bazı olayların aktarımı da sağlanmaktadır. Söz gelimi, Kozanoğlu.türküsüyle Çukurova'daki Türkmenler'in yerleşik düzene geçişi sırasında yaşanan olayları anlatmaktadır.

“Çýktým Feke'nin dađýna

Çıktım Feke'nin dağına

İrembil attım bağına

Karı dizleyi dizleyi

Aşiretten imdat olmaz

Yarelerim göz göz oldu

Kaç kurtul Gavur Dađ'ına

Cerrah gözleyi gözleyi

Kozan suyu akmam demiş

Dört yanını yıkmam demiş

Ünü büyük Koç Kozanoğlu

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Ben yurdumdan çıkmam demiş." (Yurt Ansiklopedisi.,1981:144)

Ağıt olarak söylenen bu dizeler günümüze değin ulaşmıştır. Geçen süre içerisinde oyun sırasında da söylenmeye başlaması oyunlarla da bütünleşmesini sağlamıştır. Oyun sırasında söylenen türkülerle elde edilen iletişim ile toplumsal bütünlük de sağlanmaktadır. Tarihsel olaylarla, yaşanan gündelik olay ve olgular aynı duygu ve düşüncelerle paylaşılarak bütünleşme gerçekleştirilmektedir.

Oyunun oynanışı sırasında toplumsal moral değerlerinin uzantıları olan saygı, sevgi, değer verme, değer bilme gibi öğelerinde bireylere aktarılmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bu uygulamalara Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde söz gelimi, Adana ve Gaziantep'de rastlanmaktadır. Şöyle ki: Oyunun lideri konumundaki kişinin sağ tarafına kimse geçememekte, elindeki mendili alıp baş oyuncu konumunda oyuna katılamamaktadır. Ancak baş oyuncu yorulursa, isterse herhangi bir kişiye mendili vererek onun başa geçmesini sağlamaktadır. Bu, moral değerlerin uygulanımı açısından ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca baba-oğul ilişkileri açısından da benzer bir tutum bulunmaktadır. İyi bir oyuncu olan baba, oğlunun oynadığı düğünde oynamamaktadır. Oğlunun büyüyerek oyun oynayacak duruma gelmesi onun için gurur kaynağı olmaktadır.

Oyun sırasında oyunculara para yapıştırıldığı, çoğu zaman başlarının üzerinden paraların savrulduğu görülmektedir. Bu, oyuncuya verilen önemi göstermesinin yanı sıra, bolluk, bereket simgesi olarak oyuncunun kısmetinin bollaşmasını sağlamak kaygısıyla uygulanan bir pratik izlenimi vermektedir. Böylelikle geleneksel değerler bireylere aktarılmakta, yerel kültürel özelliklerin oluşumu ve sürekliliği Halk Oyunları aracılığı ile sürdürülmektedir.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

Halk Oyunlarının Eğlence İşlevi

İnsanı yönlendiren iki temel güdü bulunmaktadır. Bunlardan ilki birincil güdüler, ikincisi ise sosyal güdülerdir. (Morgan, 1991: 199-210)

Bu güdüler açlıktan ait olma duygusuna kadar çok çeşitlidir. Bunların doyurulması ise bu temel dürtüler doğrultusunda oluşmaktadır. Birincil güdüler fizyolojik öğeleri içermektedir. İkincil güdüler ise bireyin daha çok kültürel gereksinimini doyuran, sosyal güdülerden oluşmaktadır. Oyun ise ikincil güdüler kapsamında ele alınabilmekte, birincil gereksinimlerini doyummuş olan bireylerin ikincil gereksinimlerinin de doyurulması gereği ortaya çıkmaktadır. Sosyal güdüler kapsamında ele alınabilen halk oyunları, bireylerin sosyal doyurumuna ilişkin iyi bir örnek oluşturmaktadır. Söz gelimi, Adana ve çevresinde yaşayan, daha çok tarımsal geçim biçimine sahip Çukurova insanı, eğlenceye sıcak bakmaktadır. Çeşitli nedenlerle bir araya gelerek, içkili ortamlar ile eğlenceye yönelik gereksinimlerini karşılamaktadırlar. Bu eğlence ortamının en önemli öğelerinden biri ise halk oyunlarıdır.

Halk oyunları bireylerin sosyal güdüleri kapsamında ele alınabilecek, eğlence gereksinimini karşılamaktadır. Halk oyunlarının oynandığı ortamlar diğer öğelerin yanısıra eğlenceye yöneliktir. Oyuncular ve izleyiciler, oyun ortamında bir araya gelmektedir. Oynayanın bedensel devinimden aldığı zevk, ezgi ve ritmin büyüleyici etkisi ile doruğa çıkmaktadır. İnsan bedeninin devinimi ile oluşan estetik, oyunu izleyenlere de en az oynayanlar kadar zevk vermektedir.

Halk oyunlarının eğlendirici yönü, diğer öğeler ile ayrı zamanlarda gerçekleşmemekte, eğitim, iletişim ve toplumsal işlevleri birarada gerçekleşmektedir. Oynanan oyun, bazen bir işleve, bazen ise tamamına

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

hizmet etmektedir. Çoğu zaman oyunların işlevlerini birbirinden ayırtmak bile olanaklı olmamaktadır.

Düğün, bayram, asker yollama, siyasal toplantılar halk oyunlarının oynandığı ve eğlencelerin düzenlendiği ortamları oluşturmaktadır. Bunların yanısıra sahnede sergilenen halk oyunları için, yarışmalar ve çeşitli gösteriler de halk oyunlarının oynayan ve izleyeni ile eğlendiği ortamları oluşturmaktadır.

Sonuç

Sanat ve bilimin çakıştığı noktada ilginç bir örnek olan halk oyunları, toplumsal yaşamda çeşitli görevler üstlenmektedir. Toplumsal sistemi oluşturan çeşitli kültürel öğeler bulunmaktadır. Sistemin bütünlüğü öğelerin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır.

Halk oyunları da toplumsal sistemde, kültürel yapının bir parçası olarak işlevselliğini sürdürmektedir. Toplumsallaşma sürecinde, töre ve törenlerin ayrılmaz parçalarından biri de halk oyunlarıdır. Halk oyunları toplumsallaşmaya yardımcı olmakta, bireylerin tören gereksinimini gidermektedir. Ait olma güdüsünün doyurulmasına, bireylerin yaklaşarak, kaynaşmasına yardımcı olmaktadır.

Halk oyunları sosyal yayı içerisinde birey-birey, birey-toplum iletişimine katkıda bulunmaktadır. Geleneksel değerlerin hakim olduğu kapalı toplumlarda halk oyunları, başka öğelerle birlikte iletişim ve eğitim amaçlı kullanılmaktadır. Halk oyunları aracılığıyla çeşitli toplumsal değerler yeni kuşaklara aktarılmaktadır.

Eğlence gereksinimi, bireysel ve toplumsal olarak ikincil güdülerin doyurumu sırasında gündeme gelmektedir. Halk oyunlarının, eğlence

ortamlarında, müzik-oyun bağlamında önemli işlevler üstlendiği görülmektedir.

Spencer ve Durkheim'a göre toplumsal sisteme hizmet etmeyen, başka bir deyimle yapı içerisinde işlevi bulunmayan bir parça sistem tarafından yok edilmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle ve diğer işlevsel görüşlerde göz önünde bulundurulduğunda halk oyunları, birincil ve ikincil işlevleri ile Türk toplumsal yaşamındaki yerini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA DİZİNİ

- BİLEN, Mürüvvet Plandan Uygulamaya Eğitim. 4.Baskı. Aydın WEB
1996 Tesisleri. Ankara
- ELIADE, Mircea Ebedi Dönüş Mitosu. Çev.: Ümit Altuğ, İmge Kitabevi,
1994 Ankara.
- ERDOĞAN, İlhan İşletmelerde Davranış. Küre Ajans, İşletme Fak. Yayın No:
1991 242, "İşletme İktisadı Ens. Yayın No: 135", İstanbul.
- GÜVENÇ, Bozkurt İnsan ve Kültür. 3.Basım, Remzi Kitabevi Kitabevi Yayınları
1979 "Büyük Fikir Kitapları Dizisi: 20", İstanbul.
- HUIZİNGA, Johan Homo Ludens. Kültür Olgusu Olarak Oyunun Doğası ve
1995 Anlamı. Çev.:M.A. Kılıçbay. İstanbul
- MALINOWSKI, B. Bilimsel Bir Kültür Teorisi. Çev.: Saadet Özkal, "Kabalıcı
1992 Yayınları = 21, Bilim Kitapları = 6", İstanbul.
- MORGAN, Clifford T. Psikolojiye Giriş. "H.Ü. Psikoloji Bilimi Yayınları Yayın
1991 No: 1", Meteksan Ltd., Ankara.
- NUTKU, Özdemir IV. Mehmet'in Edirne Şenliği. T.T.Kurumu Basımevi,
1972 "Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VII. Seri: 61", Ankara.

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]

- PORTİT, Michael Powwow A Gathering of the Tribes. **National Geographic Society** Vol. 185 I.6._
1994
- SÜMBÜL, Muzaffer Adana Halk Oyunlarının Yapısal Analizi. A.Ü.Sos.Bil.Ens.
1995 Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Ankara
- TURAN, Şükriye Çukurova Kına Geleneğinde Ağıt Türküler. Ç.Ü.
1993 Basımevi **II.Uluslararası Karacaoğlan- Halk Çukurova Kültürü Sempozyumu Bildirileri**
- Türkçe Sözlük, "TDK Yayınları:549","Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu
1988. Yayınları:1", TTK Basımevi Ankara.
- Yurt Ansiklopedisi. Cilt 1, Anadolu Yayınları, İstanbul.
1981

Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halkbilim Antropoloji üç aylık kültür dergisi. sayı: 11, Ankara 1997.

[Amerikan MLA indeksince taranmıştır.]